

ALS – frá tryggingarskipan til trygdarskipan

Tryggingarprinsippið hefur mangan verið havt á lofti í sambandi við orðaskiftið um Arbeidsloysissskipanina. Kortini er það so, at alt meira talar fyri at staðfesta, at ALS er vorðin ein trygdarskipan og ikki longur ein tryggingarskipan.

Uppruna ætlanin

Meginreglan var frá byrjan, at talan skuldi vera um trygging. Tað lá sum grundarlag undir øllum tí, sum ALS skipanin upprunaliga varð bygd á. Nevndin, ið á sinni skrivaði *Álit um arbeiðsloysisstrygging* lór so langt sum at mæla til einstaklinga valfrælsi, so eingin ivi kundi vera um, at talan var um trygging:

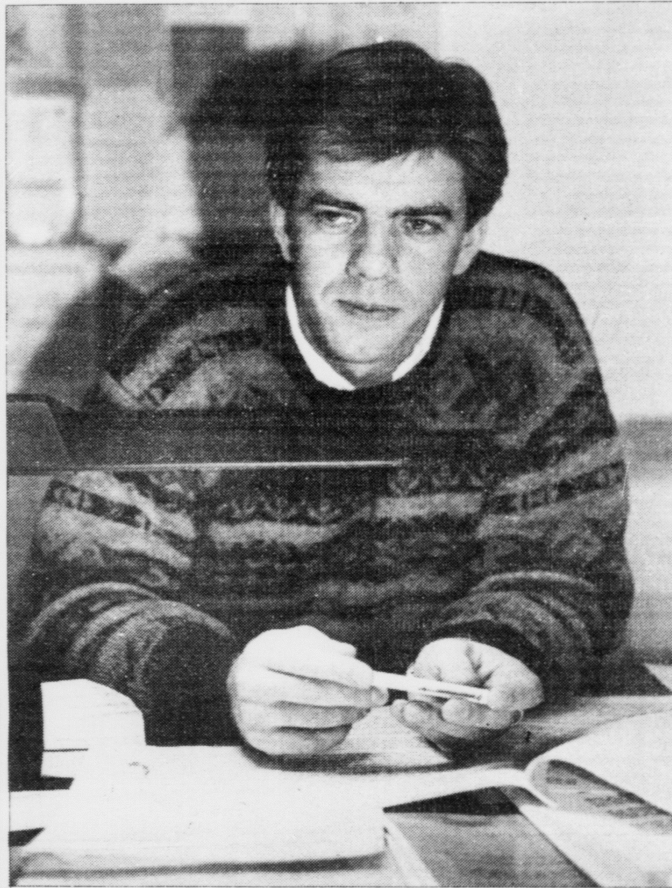
Skotið verður upp, at tað verður upp til tann einstaka borgaran at avgera, um hann letur seg tryggja ella ikki (s. 4).

Tað kom so eisini at merkja lógina og skipanina ta fyrstu tíðina, at miðað varð eftir, at tryggingartakarar tryggja seg í móti mistari inntøku orsakað av arbeiðsloysi. Men við tí avgerandi muni, at umframt arbeiðsgevarar vórðu allir løntakarar noyðdir inn í skipanina við lóg. Skipanin gjørdist bundin. Kortini varð hildið fast um tryggingarprinsippið, við tað at ávisur lýkil var í millum inngjald og møgulegt útgjald, sum innibær, at hóast ikki øll fingur høvi at tryggja sína vanligu inntøku – t.d. kundu meðal- og háinntøkur bert tryggja avmarkaðan part av inntøkuni – so sást henda meginregla aftur í prísinum fyri tryggingina, í inngjaldinum. Í tølum merkti tað, at við tað at ikki fekt meir útgjöldið enn í mesta lagi 70% av arbeiðaraløn, so var eisini eitt loft í inngjaldinum upp á 3.700 kr. um árið. Eitt grundleggjandi undantak var kortini serliga fiskavirkisskipanin, har trygging varð útgjöldin serligum bólk, hóast tey ikki vórðu vorðin arbeiðsloysi, sum annars var krav fyri at fáa útgjald.

Støðan í dag

Sitandi samgonga tókst at halda fast um hesa meginregluna um trygging. Íð hvussu er eftir samgonguskjalinum at døma, tí í brotinum, sum hefur við ALS at gera, eitur tað:

Asannandi, at arbeiðsloysið er ein samfelagstrupulleiki, hefur samgongan sett sær fyri beinanvegin at styrkja arbeiðsloysis-



Sjónarmið

tryggingina. Neyðugt verður eisini saman við portunum á arbeiðsmarknaðinum at endurskoða alla arbeiðsloysissskipanina, sum tað framvegis verður ein tryggingarskipan. Verður arbeiðsloysið størri enn tað, sum partarnir á arbeiðsmarknaðinum eru mentir at fígga, átekur tað almenna sær at rinda neyðugu eykaútreiðslurnar av skipanini. (Herðingin mín, JM).

Herdu orðini – »tá framvegis ein tryggingarskipan« – geva ta fatan, at landsstýrið heldur fast um meginregluna, at skipanin skal vera ein trygging. Og sitandi í síni heild gevur ta fatan, at skipanin skal vera ein skipan hjá portunum á arbeiðsmarknaðinum, sum tað so mangan hefur verið ført fram frá øllum síðum innan politiska livið.

Trupulleikin er bert tann, at hvørki tað fyrra ella tað seinna hava nakað við veruleikan at gera: ALS-skipanin er eingin trygging longur, og tað ber heldur ikki til longur at siga, at hon er ein skipan hjá arbeiðsmarknaðarportunum.

Frá trygging til trygdarskipan

Skipanin hefur einki petti havt við trygging at skaffa, síðani lógin varð broytt í apríl 1993. Tað eitur av trygging, ið var, lá í sambandinum í millum inngjald og útgjald. Støðið lá upprunaliga í sáttmálanum millum Føroya Arbeidarsfelag og Føroya Arbeidsgevarafelag: Inngjaldið varð sett til í mesta lagi 2% av ársinntøku fyri 40 tíma arbeiðsviku hækkað við 15%. Útgjaldið til 70% av somu inntøku.

Tað tryggingarelement, ið eftir var, varð tikið burtur við lógarbroying-

ini í apríl 1993. Tá hámarkið fyri inngjaldi varð strikað, og útgjaldið kundi regulerast niður eftir – kvartalsliga varð lagt upp til í lógarviðmerkingunum – tá varð sambandið millum inngjald og útgjald hjá einstaka tryggingartakaranum fjónað. Í staðin kom inngjald og útgjald hjá skipanini sum heild fyri árið at vera tað, sum alt snúði seg um.

Hetta verður gjørt fyri at tryggja, at javnvág til eina og hvørja tð er millum inntøkur og útreiðslur. Mett verður, at í næstu framtíð verður neyðugt at áseta útgjalds-prosentið hvørt fjórðingsár.

Soleiðis varð grundgivið í viðmerkingunum til lógarbroyingina, sum innibær, at 70% ikki longur var útgjaldsprosentið, men hámark í staðin. Henda broyting gjørdi tað møgulegt at lækka útgjaldið niður í

67%.

Við hesi broyting kann skipanin undir ongum umstøðum koma undir heitið trygging. Trygdarskipan er rættara orðið. Tryggingartakarinn tryggjar seg ikki longur móti eini hending í framtíðini við sínum inngjaldi. Heldur er hann skattgjaldari í hesum føri enn tryggingartakari. Tey 2,75% ini mugu heldur fatast sum ein viðkað skattskylda áløgd teimum við inntøku at lata teimum við skerdari inntøku ella mistari inntøku. Í so máta ein sosial skipan, politiskt lógarfest, sum flytur inntøku frá summum samfelagsbólkum til aðrar. Lutvíst var hon tað longu frá byrjan, tí stóru partur av tryggingartakurunum, ið skuldu tryggja sær inntøku við arbeiðsloysi, longu var endaður í arbeiðsloysi, tá fyrstu inngjöldini fullu. Undir tilfílum umstøðum var talan um sosialar yvirfóringar um ALS longu frá fyrsta degi.

Serliga skipanin viðvíkjandi fiskavirkjunum ber á sama borðið: Veitt verður serligum bólk eina inntøkutrygd um skipanina. Trygging hefur tað einki við at skaffa.

Og tær lantøkur, ið eru framdar, bróta somuleiðis við tryggingarprinsippið. Við lánunum frá Samhaldsfasta Eftirlønargrunnum er støðan tann, at fígging er fingin til vega til aktuellar yvirfóringar, sum løntakarar og arbeiðsgevarar skulu gjalda árin, ið koma. Við tað at pensionistar tískil fáa minni pening og fáa hann seinni úr hesum grunni, er samstundis talan um inntøkuflyting frá hesum bólk til teirra, ið fáa styrkt sína inntøku um ALS. Hetta er trygging koppað á høvdið. Vanligt er, at peningur verður spardur saman til møguleg útgjöld í framtíðini.

ALS yvirkutin av politikaranum?

Uppruna ætlanin var, at skipanin skuldi vera ein trygging, ið feløgini á arbeiðsmarknaðinum vardu av, men við lógini varð staðfest, at landsstýrið lóggeverur og setur styrkslimmar – ið eftir innstilling frá feløgnum.

Tað hefur kortini ligið hjá stýrinum at koma við uppskotum til lógarbroyingar, m.a. viðvíkjandi útgjaldingarprosentu og -líðarskeiði.

Hetta týskist broytt. Fyrstu teknini sóu vit tíðliga í ár, tá samgongan, ið sat, kom í kreppu orsakað av spurninginum, hvussu stórt útgjald kundi góðtakast politiskt. Uppskot kom tá fram um at hækka inngjaldið hjá teimum frægast løntu fyri at fáa politisku kabaluna at ganga upp. Tilmælunum frá stýrinum varð ikki lurtat eftir og upp aftur minni eftir feløgnum á

arbeiðsmarknaðinum.

Síðani høvdu vit orrustuna millum stýrið og landsstýrið um lantøkuna, ið roynt varð at noyða ígjøgnum við politikari megi. Hóast lógin greitt tilskilaði, at stýrið skuldi geva tilmæli til lógarbroyingar, legði landsstýrið uppskot – fleiri uppskot – fyri tingið uttan so frægt sum at kunna stýrið um hetta.

Hesum mótmælti stýrið í skrivið dagfest 2. mars:

... Sambært § 15 í lógini um arbeiðsloysisstrygging er tað stýrið, sum hefur ábyrgd av skipanini. Stýrið fer tí at heita á landsstýrið um at virða tær avgerðir, sum eru tiknar í stýrinum. ... At landsstýrið ger uppskot til broytingar í lógini uttan so mikið, sum at kunna stýrið frammanundan verður hardliga átalat, tí hetta tekur grundarlagið undan meginregluni um, at tað eru partarnir á arbeiðsmarknaðinum, sum hava ábyrgd av skipanini.

Nú situr so annað landsstýri, sum nýliga hefur fingið fram grundleggjandi broytingar í skipanini. Summar, t.d. at taka av rullandi grundarlagið, eru eftir tilmæli frá stýrinum; aðrar, sum t.d. at lata skipanini 50 mió. kr. í 1995, eru úrslit av einum politiskum talvi uttan fyri stýrið.

Stýrið kann ikki leggja sitandi samgongu undir ikki at kunna stýrið eins og undanfarna, tí bæði landsstýrismaðurin og arbeiðsáráðgjafin hava havt fundir við stýrið fyri at hoyra sjónarmið tess.

Spurningurin er bert, um tað í grundini hefur gjørt so stóran mun.

Stýrið var farið undir at endurskoða skipanina, nú ringasti sjógvurin hevði lagt seg, og fíggaristøðan var batnað munandi. Stýrið hefur í hesum viðfangi ásaðnað, at neyðugt er at rógva afturáftur fyri at fáa eitt eitt av trygging inn aftur. Henda samtykt varð tí gjord á stýrisfundi hin 19. oktob-

er. Meting verður gjord beinanvegin, nær ið inngjöld og útgjöld og inngjaldingarprosentu kunnast leggast á sama støði, sum var áðrenn 2. apríl 1993. T.e. inngjaldingarprosentin úr 67% upp í 70% og inngjaldingarprosentin inn aftur við 3700 krónum. – Henda meting verður gjord óheft av øllum politiskum ætlanum um at hækka útgjald og leingja útgjaldið.

Viðmerkingin til uppskotið, ið varð samtykt, ljóðaði:

Tann tvungna tryggingarskipan, sum varð

